SAMLAREN

Tidskrift för svensk litteraturhistorisk forskning

ÅRGÅNG 88 1967

Svenska Litteratursällskapet

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

Almqvist & Wiksells
BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG
UPPSALA 1968

Svar till min fakultetsopponent

I Samlaren 1965 publicerade Peter Hallberg sin fakultetsopposition av min doktorsavhandling *European Sources of Icelandic Saga-Writing* (en sammanfattning av resultaten i fyra separata uppsatser). Oppositionen är i vissa avseenden omarbetad i förhållande till den som framfördes vid disputationen, men den anmärkningsvärda längden och den bittra tonen är densamma. Ursprungligen var det min avsikt att ej vidare bemöta detta angrepp. Emellertid har Hallberg fortsatt attacken i form av en ny och lika hätsk artikel i *Arkiv för Nordisk filologi* (nr 81, 1966, s. 258–276). Kortare, mer populära versioner av samma visa har även publicerats i *Svenska Dagbladet* (5.6. 1965), *Expressen* (23.6.1965) och isländska *Morgunblaðið* (10.6.1965). Efter all denna aktivitet från Hallbergs sida, har jag så småningom kommit till den slutsatsen att ett svar kunde vara av intresse för den läsare som intresserar sig för de isländska sagorna utan att för den skulle vara insatt i de många intrikata specialfrågor som diskussionen gäller. Jag hoppas att den tid som förflutit förmånligt skall inverka på diskussionens saklighet.

Det är emellertid inte så gott att veta var man ska börja, eftersom Hallbergs kritik huvudsakligen består av en mängd detaljanmärkningar utan större relevans för de frågor som jag diskuterat i mina uppsatser. Som korrektiv till min egen framställning är denna katalogaria otvivelaktigt värdefull, även om många anmärkningar grundar sig på missförstånd av ganska egendomligt slag. Forskningen kan på längre sikt endast tjäna på att avhandlingar utsätts för en detaljgranskning av det slag som Hallberg utan att sky någon möda givit sig in på. Men det ligger i öppen dag, att kritiken blir intressantare om kritikern också bemödar sig att klargöra för läsaren vad hans vederdeloman till äventyrs försökt uträtta med sitt verk. I den mån Hallberg alls söker ge en bild av mina syften, sker det parentetiskt i form av några otåliga och ofta missvisande rader, innan han åter kastar sig in i detaljpolemiken (jfr nedan s. 181).

Särskilt anmärkningsvärt är att Hallberg konsekvent underlåter att klargöra för läsaren att väsentliga avsnitt av mina undersökningar är riktade mot hans egen forskning och den åsiktsriktning som han själv företräder. I stället för att vidgå att så är fallet — och därmed riskera att framstå som partisk — uppträder han som om jag överhuvudtaget inte kommit med något nytt, som om flertalet av mina huvudteser vore allmänt accepterade (i den mån de inte är uppenbart absurda). Den som inte läst Hallbergs föregående skrifter skulle rentav kunna inbilla sig att min opponent alltid varit en varm anhängare av teorin om utländskt inflytande på sagaskrivningen — dvs. den teori som särskilt förespråkas i mina uppsatser.

Att så ej är fallet torde lätt kunna konstateras av var och en som slår upp s. 1 i Hallbergs välkända lilla översikt *Den isländska sagan* (Verdandis skriftserie 6, Sthlm 1956) och läser följande:

> I hela sitt ämnesval, sin människoskildring och sin stil är dessa sagor en isländsk särprodukt... De isländska släktsagorna saknar motstycke icke endast i det övriga Norden utan även i hela det samtida Europa. Frånvaron av alla säkra litteraturhistoriska anknytningspunkter är påfallande. Tolvhundratalet är på kontinenten högskolastikens tid med stora systembyggare som Albert Magnus och Thomas ab Aquino. Också skönlitteraturen fick i hög grad sin prägel av katolsk tro, av kristen människosyn. — — — Till en litteratur av den arten erbjuder de isländska sagorna en skarp kontrast. I regel behandlar de sitt ämne i en utomordentligt saklig och realistisk anda, fjärran från spiritualism och metafysiskt grubbel. Den ideologi som avtecknar sig i människornas tal och handlingar är av hedniskt ursprung; spåren av kristen etik är obetydliga.

Den uppfattning som Hallberg här framlägger kan betecknas som mycket representativ. Att kritisera den — såsom jag gjort i alla fyra uppsatserna — innebär alltså minst av allt att slå in några öppna dörrar. Å andra sidan är jag ingalunda den förste som fört fram sådan kritik. Detta har jag också klargjort på mångfaldiga ställen i mina uppsatser, där jag hänvisat till en rad föregångare och åsiktsfränder såsom t. ex. Fredrik Paasche, Sigurður Nordal, Walter Baetke, Paul Rubow, Gabriel Turville-Petre, Ole Widding och Hans Bekker-Nielsen. Trots dessa hänvisningar menar Hallberg att jag låtit mitt ljus skina på föregångarnas bekostnad. Bl. a. skulle jag utan grund ha låtit »den s. k. isländska skolan, med Sigurður Nordal som galjonsbild» figurera »som ett centrum för någon sorts isolationistiskt och nationalromantiskt studium av sagodiktningen» (H. s. 157). Hallberg avvisar med indignation varje försök att framställa »den s. k. isländska skolan» på detta sätt, och han hänvisar i sammanhanget bl. a. till ett uttalande av Nordal själv, där denne framstår som talesman för teorin om utländskt inflytande.

Men Hallberg talar inte om att jag faktiskt *har* hänvisat till Nordal både som allmän föregångsman och mer speciellt som förespråkare för uppfattningen att »klostren och översättningslitteraturen spelat en viktig roll i sagaskrivningens inledningsskede» (*Scripta* 15 1964 s. 6, jfr även *ESIS* s. 18 not). Sedan är det en annan sak att jag också tillåtit mig att kritisera Nordal på en rad punkter där jag kommit fram till annan åsikt. Det gäller t. ex. hans kända teori om den isländska bokproduktionens villkor (»Tid och kalvskinn») — en teori som Hallberg utan minsta reservation anammat i sin ovannämnda skrift *Den isländska sagan* (41 f.). Detta hindrar inte Hallberg från att *nu,* sedan han tagit del av min kritik, ursäkta mästarens verk som »en skiss, en konstruktion, som delvis måste bygga på svårbevisade antaganden» (H. s. 178). Jag uppfattar dessa ursäktande tonfall som ett indirekt medgivande av att jag faktiskt lyckats komma med ett och annat eget bidrag.

Överhuvudtaget är min kritik av den s. k. isländska skolan inte alls så onyanserad som Hallberg gör gällande. Såvitt jag vet har jag inte ens talat om någon sådan skola. Olikheterna mellan t. ex. Sigurður Nordal och Einar Ólafur Sveinsson — eller för den delen: mellan två olika skrifter av Nordal — synes mig vara alltför stora för att man ska kunna skära alla över samma kam. Och jag vill gärna understryka att min kritik av Nordal och Sveinsson ingalunda utesluter stor och uppriktig respekt för dessa båda forskares insatser, vilka säkerligen kommer att överleva såväl kritikernas polemik som epigonernas osjälvständiga dyrkan.

Däremot är det sant att jag vänt mig mot en viss tendens hos i första hand Sveinsson att romantisera islänningarnas kulturhistoriska särart. Denna tendens till romantisering är för övrigt ingalunda enbart utmärkande för isländska forskare. Också i detta fall kan man plocka praktexempel från Peter Hallbergs lilla skrift om *Den isländska sagan,* som i sin helhet kan betecknas som en svensk PR-skrift för Nordals och Sveinssons idéer. I sitt kapitel om Sturlungatiden framhäver Hallberg sålunda i Sveinssons efterföljd »denna obändiga individualism, detta trotsiga hävdande av det egna jaget» som skall ha utmärkt islänningen i hans relationer till norske kungen och till »kyrkans maktspråk» (a. a. s. 25–26). Längre fram får vi också veta att »det gamla hedniska idealet av stolthet, oberoende och självkänsla, som spelar en så stor roll i den fornisländska kulturen, kontrasterar skarpt mot den kristna läran om människans ringhet och fördärv» (s. 29). — Men det är ju just denna benägenhet att sätta upp »skarpa kontraster» som jag angripit i mina uppsatser, särskilt den som kallats »Tesen om de två kulturerna». Ändå förnekar Hallberg nu (H. s. 183) att det finns några forskare som skulle kunna ta åt sig kritiken!

Att Hallberg ogärna vill stå för sina gamla åsikter förefaller därför ganska tydligt. Den sjukaste punkten i hans kritik är emellertid, att den inte med ett ord antyder att en av mina uppsatser drabbar själva fundamentet för de s. k. författarbestämningar som han själv lagt ned stor möda på under de sista åren. Som en del läsare torde ha klart för sig, ligger saken så till, att Hallberg hittat på en ny metod med vars hjälp han anser sig kunna bestämma författaren till anonyma sagor. Efter att ha räknat en alldeles kolossal massa ord och satt upp dem i tabeller, menar han sig rentav ha visat, inte bara att Snorre Sturlasson skrivit *Egils saga,* utan också att en av Snorres brorsöner

skrivit *Eyrbyggja saga.* En annan brorson har fått såväl *Laxdœla saga* som *Knýtlinga saga* på sin lott. Hans grundläggande argument vad beträffar författarskapet till *Egils saga* — framlagda i en lång rad studier och polemiska inlägg — bygger på språkliga överensstämmelser mellan denna saga och *Heimskringla.* För egen del är jag emellertid inte säker på att det går att bevisa ens att Snorre har författat de verk som vanligen går under hans namn, dvs. *Heimskringla* och *Den yngre Eddan.* Vad beträffar Hallbergs språkundersökningar, har jag efterhand funnit mig nödsakad att instämma med den kritik som tidigare framförts av Dr. Ole Widding, chef för Den Arnamagnæanske Kommissions Ordbog och i denna egenskap en tämligen obestridd auktoritet vad gäller ordförrådet i fornisländska texter:

> Ligheden i fortællemåde imellem de to sagaer (Heimskringla och Egilssagan) er stor, og ordforrådet i Egils saga har større lighed med ordforrådet i Heimskringla end med ordforrådet i nogen anden af de islandska sagaer. Alligevel er og bliver det et postulat, når Hallberg har villet hævde, at han har ført beviset for, at Snorre Sturlason er forfatter till begge. Det er ikke skyggen af et bevis i hans undersøgelser, og man kan hævde ved en dybere ræsonneren over hans resultater, at han har bevist, at Snorre ikke har skrevet noget af de to værker. Det må ikke glemmes, at man savner gamle meddelelser om, at Snorre har skrevet Heimskringla, og selvom man anerkender ham som forfatter til Heimskringla-varianten af kongesagaern, har han ikke *forfattet* værket på samme måde som lad os sige Strindberg har forfattet Röda Rummet. 'Han har dikteret til en skriver, og af og til har han givet et kapitel fra et ældre værk, til at afskrive uden større ændringer' (Helgason). Selv ved diktatet digtede han jo ikke Heimskringla op under sine træsko, men holdt sig til ældre skrifter for store afsnits vedkommende.
>
> (*Norrøn Fortællekonst*, Kbh 1965, s. 84 f.)

Att Hallberg inte håller med om dessa åsikter är ju ingenting att förundra sig över. Men varför framställer han dem i sin opposition som om de endast representerade vanvettiga hugskott från min sida — hugskott som ingen specialist på området skulle kunna tänka sig att ta på allvar? Eller är också Widding att betrakta som en okunnig dilettant enligt Hallbergs uppfattning? Om det verkligen förhöll sig så, skulle det ju t. ex. knappast finnas skäl för Hallberg att i senaste numret av *Arkiv för nordisk filologi* (81, 1966, s. 64 ff.) söka lägga fram nya argument för tesen att Snorre skrivit *Heimskringla.* I den mån min egen uppsats — i förening med Widdings och andra kritikers anmärkningar — har lyckats inspirera Hallberg till denna nya undersökning, kanske mina studier trots allt har kunnat fylla någon liten funktion...

Det hittills anförda innebär ingen anklagelse mot min opponent för bristande oväld. Det anstår inte mig att söka bedöma de bevekelsegrunder som väglett hans kritik. (Detta är ju också irrelevant för bedömningen av kritikens vetenskapliga värde.) Men de fakta som nämnts här ovan är i hög grad relevanta för en sådan bedömning. Att Hallberg inte ens antytt deras tillvaro måste betraktas som en allvarlig och egendomlig brist i hans framställning. Utan tvivel är det detta undertryckande av relevanta fakta — i förening med den hätska tonen — som förmått bedömare som Ivar Harrie att bemöta Hallbergs opposition med viss skepsis. Det beror alltså inte — som Hallberg offentligen velat hävda (*Expr.* 23.6.1965) — på någon förtals- och förföljelsekampanj från min sida. I den mån någon sådan kampanj förekommit, har den förvisso icke bedrivits av undertecknad...

2

Låt oss så övergå till detaljkritiken. Att besvara allt låter sig tyvärr inte göra och kan inte heller anses motiverat med hänsyn till den vetenskapliga betydelsen. Att endast bemöta några få och godtyckligt valda anmärkningar skapar å andra sidan lätt intrycket att de övriga är berättigade. För att i möjligaste mån göra Hallberg den rättvisa som även en orättvis opponent förtjänar, skall jag punkt för punkt följa hans genomgång av *en* uppsats — den som jag kallat »Tesen om de två kulturerna» och som innehåller

det i särklass mest kontroversiella stoffet. Härtill skall sedan knytas några mer generella synpunkter på Hallbergs kritiska metoder.

Huvudtemat för min uppsats om »de två kulturerna» anges av Hallberg (H. s. 175) på följande summariska sätt: »Den handlar väsentligen om litteraturens yttre betingelser» (härefter följer åtta sidor detaljkritik). Vad diskussionen gäller är emellertid en teori som i mest renodlad form förfäktats av Einar Ólafur Sveinsson som går ut på att den inhemska sagalitteraturen producerats och konsumerats i en annan sorts miljö än den samtida översättningslitteraturens: den ena miljön har varit världslig, traditionsmedveten, nationellt sinnad; den andra miljön har varit klerikal, riddarromantisk och mer inriktad på att följa utländska kulturmönster. Det kan väl visserligen invändas, att ingen människa trott på en fullständigt *konsekvent* tudelning av den litterära miljön på Island enligt dessa riktlinjer, men »tesen om de två kulturerna» hör ändå till de teorier som tjänstgör som dolda premisser i de flesta resonemang om sagorna (jfr t. ex. citaten från Hallberg ovan!), och de utgör därför en tacksam utgångspunkt för diskussion. En rad argument har också kunnat anföras till teorins förmån: det inhemska genresystemets egenart, vittnesbörd om att det funnits en litterat lekmannaklass med andra litterära intressen än den klerikala klassen m. m.

Till att börja med söker jag fastställa hur de isländska sagaförfattarna själva klassificerade vad de skrev. De genrebegrepp som numera tillämpas på sagorna (»fornaldarsagor», »islänningasagor» osv.) är ju sentida konstruktioner. Som sådana är de pedagogiskt användbara, men de har en tendens att undanskymma det ursprungliga klassifikationssystemet. Min utredning i ämnet utgör det första försöket att ge en samlad bild av detta ursprungliga klassifikationssystem samt sätta det i relation till det system som tillämpades inom den allmäneuropeiska medeltidslitteraturen. (Det metodiska greppet har använts av t. ex. Curtius i hans välkända *Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter*; dessutom har jag haft förmånen att kunna utnyttja en rad äldre studier av enskilda genrebegrepp, såväl isländska som latinska, samt ett stort och delvis opublicerat ordboksmaterial vad gäller de isländska källorna.)

De slutsatser jag dragit kan säkerligen diskuteras i flera enskildheter, men de kan förvisso inte avfärdas med det kategoriska påståendet att vi klarar oss förträffligt med de moderna konstruktionerna. Hallberg vacklar (H. s. 176) mellan denna allmänna ovilja att höra nyheter och den lika kategoriskt framförda ståndpunkten att jag i själva verket inte bringar något nytt, eftersom allt redan har sagts av andra (några exempel på detta ges dock inte). Vad han svårligen kan förneka är emellertid att jag i detta avsnitt visat att det isländska genresystemet vad det gäller prosan föga skiljer sig från det som är gängse i annan medeltidslitteratur. *Quod erat demonstrandum* — fast Hallberg inte bryr sig om att upplysa läsaren om den saken. Ej heller torde han kunna förneka att jag även när det gäller enskildheter påvisat flera nyheter, t. ex. att begreppet *þáttr,* ursprungligen en klassifikationsenhet *inom* ett längre litterärt verk (ungefär som »balk», »del» eller »avdelning»), först mot medeltidens slut övergår att få den mera speciella betydelsen av »kortare novellistisk berättelse». Då Hallberg inte kan förneka någondera delen, föredrar han att förtiga det. I stället ägnar han återstoden av sin kritik i detta stycke åt en delvis berättigad, delvis översubtil diskussion av vissa distinktioner (eller brist på distinktioner) i min framställning. Det rör sig här om marginalanteckningar vilka av Hallberg själv utnämns till invändningar mot själva fundamentet. Bl. a. påpekar han alldeles riktigt (H. s. 176) att vi inte har rätt att anta, att islänningarna saknade förmågan att skilja på inhemska och översatta sagor, bara därför att klostrens bokförteckningar underlåter att göra denna distinktion. — Jovisst, men vem har påstått något annat? Det enda jag har sagt är att ingen hittills kunnat anföra några hållbara skäl att tro att distinktionen upprätthölls — varken den medeltida vokabulären, handskrifternas presentation av texterna eller klostrens boklistor kan åberopas som argument. Om Hallberg kan presentera några nya argument för att trots allt anta, att denna eller andra moderna genredistinktioner upprätthölls av de gamla islänningarna själva, så är han hjärtligt välkommen. Det räcker inte med några påpekanden om att de kanske har *kunnat* gör distinktioner, eller att »genre» är ett invecklat och svårdefinierat begrepp. Vad som intresserar mig är vad vi faktiskt kan konstatera.

Sedan jag ansett mig kunna konstatera, att den isländska genreindelningen inte vittnar

om någon separation mellan »inhemsk» och »utländsk» kultur, övergår jag i nästa kapitel till att granska de sociala argument (från samtida historiska källor) som särskilt Einar Ólafur Sveinsson anfört för att hävda existensen av en sådan separation. Dessa argument kritiseras av mig, och kritiken synes ha gjort intryck på Hallberg, eftersom han avstår från att söka bemöta den på någon punkt. I stället söker han i allmäna ordalag göra gällande att min kritik saknar »så gott som all relevans» (H. s. 177; observera detta »så gott som»!), eftersom Sveinssons framställning är så »nyanserad och varsam — hans opponent medger det själv — att en kritik kan genomföras endast efter en grov förenkling av bilden». Men om Sveinssons framställning vore *så* nyanserad — vilket jag aldrig »medgivit» — borde det väl ha fallit sig något lättare för Hallberg att finna någon konkret försvarspunkt? Vad han tycks vilja säga här, är att professor Sveinsson även skrivit bra och läsvärda ting — en sak som även jag gärna erkänner, ehuru mitt behov av att stryka under panegyriken med tjocka streck kanske är något mindre påfallande.

Hallbergs enda mer konkreta anmärkning mot detta avsnitt går ut på att jag »smusslar ... undan de ovedersägliga bevis vi har för att islänningarna tidigt upplevt sig själva som en egen nation» (H., loc. cit.), fastän jag i en tidigare uppsats hänvisat till isländsk nationalism under denna tid. Som synes sönderfaller anmärkningen i två olika anklagelser: en för att ha smusslat undan bevis, en för att ha sagt emot mig själv. Eftersom Hallberg aldrig klargör vare sig vad smusslandet eller de »ovedersägliga» bevisen går ut på, skall jag endast uppehålla mig vid anklagelsen för självmotsägelse. Svaret är naturligtvis, att det inte är fråga om samma slags »nationalism» i de båda fallen. Jag har med skäl tvivlat på existensen av en nationell isländsk front gentemot Norge på Sturlungatiden, och jag har heller inte kunnat finna spår av någon speciell nationalistisk, politisk ideologi, som en sådan front skulle ha kunnat omhulda. Men detta innebär givetvis inte, att jag förnekar existensen av »nationalism», om man därmed bara menar att många islänningar kunde känna sig stolta över att vara islänningar, att de var angelägna att hålla på sina traditioner etc.

För att bättre kunna bedöma möjligheten av att två olika kulturmiljöer existerat på Island, tar jag i nästa kapitel upp frågan om boktillgång, bokframställning och litteraturens allmänna spridning. Som Hallberg riktigt påpekar (s. 178), vänder jag mig speciellt mot Sigurður Nordals bekanta uppfattning att boktillgången skulle ha varit exceptionellt stor på Island som en följd av islänningarnas goda tillgång på »tid och kalvskinn» (jfr ovan s. 179). Vad Hallberg däremot inte talar om är att min kritik av Nordal bl. a. bygger på ett omfattande dokumentariskt källmaterial som visar att böcker även på Island var utomordentligt dyra och sällsynta på denna tid — så dyrbara och sällsynta att vi inte kan räkna med någon allmän spridning bland »folket». Sedan kan man naturligtvis fråga sig, om inte islänningarna ändå — relativt sett — var mer boksynta än många andra folk i Europa. Därvidlag har jag — trots åtskilliga jämförelser som redovisas i uppsatsen — inte lyckats komma fram till någon säker slutsats. Vad som är säkert är, att de argument som Nordal och andra framlagt inte håller. Hallberg, som skakats tillräckligt av min kritik för att ursäkta Nordals uppsats som »en skiss, en konstruktion» etc. (jfr ovan s. 179) gör dock en ansträngning att försvara den hävdvunna åsikten. Bl. a. påstår han att jag »förtiger viktiga fakta som avgjort talar till förmån för Nordals uppfattning» (H. s. 178). Dessa »viktiga fakta» visar sig sedan bestå i det välbekanta och av mig aldrig förtigna sakförhållandet att den isländska handskriftsproduktionen *under nyare tid* varit mycket stor — alltså efter det att produktionsförhållandena radikalt förändrats genom pappersimport, utvidgning av skolundervisningen etc. Att åberopa detta som ett huvudargument vittnar om en källkritisk oskuld som torde få betecknas som ganska enastående.

Som exempel på att isländska böcker var ganska få och ganska dyra ännu på 1500-talet (dvs. efter tryckpressens och papperets införande) omtalar jag i slutet av detta kapitel att den första bibelöversättningen »trycktes i endast 500 exemplar och kostade lika mycket som två eller tre kor». Hallberg anser att denna till synes oskyldiga mening vittnar om att min argumentering är »mer än lovligt tanklös», eftersom Gustav II Adolfs Bibel av 1618 trycktes i 2 512 exemplar, vilket i relation till den dåvarande folkmäng-

den är en betydligt mindre upplaga, enligt Hallbergs beräkningar. Jag finner det i och för sig lovvärt att Hallberg här försöker komma med ett konstruktivt bidrag till diskussionen, men jag kan inte riktigt förstå vad hans jämförelse har för relevans. Det har nämligen aldrig fallit mig in att bibelupplagans storlek skulle kunna användas som något slags mätare på litteraturens allmänna spridning under 1500-talet och 1600-talet och än mindre naturligtvis under 1200-talet. Såväl i Sverige som på Island har det väl närmast varit kyrkornas antal som bestämt upplagan, i den mån man nu alls vågar dra några slutsatser. Vad jag velat säga med mitt exempel är ju nämligen bara, att böcker på Island var ganska dyra och ganska fåtaliga ännu för 400 år sedan — en banal självklarhet, om man så vill.

I nästa avsnitt har jag kritiserat Einar Ólafur Sveinssons resonemang angående läs- och skrivkunnigheten på Island under Fristatstiden. Enligt min uppfattning har Sveinsson kraftigt överskattat skrivkunnighetens utbredning och därmed också lekmännens möjligheter att producera litteratur utan prästerskapets medverkan. Även i detta fall synes Hallberg ofrivilligt ha tagit intryck av min kritik, ty han erkänner nu i förbigående att »Sveinssons argumentering ... väger kanske inte genomgående särskilt tungt». (H. s. 178.) Å andra sidan är han beredd att ursäkta detta med hänvisning till att källmaterialet är »jämförelsevis glest, opålitligt och svårtolkat». Att *min* argumentering inte ursäktas fullt så lätt säger sig nästan självt.

De enda av mina argument som Hallberg verkligen söker bemöta gäller dock läskunnigheten på 1500-talet, dvs. flera hundra år efter den klassiska sagaskrivningen på Fristatstiden. Jag har ställt mig tvivlande till en uppgift från den danske reformatorn Peder Palladius 1546 att endast få islänningar vid denna tid saknade förmåga att skriva och läsa. Eftersom Palladius veterligen aldrig varit på Island och det inte finns minsta tecken på att han haft några sakliga skäl för sitt påstående har jag dristat mig anta att han grundat det på ett löst rykte. Detta antagande från min sida framställs av Hallberg som höjden av lättvindighet. Nåja — det är alltså bara fråga om ett antagande, men blotta möjligheten att jag har rätt är ju tillräckligt för att omintetgöra denna källas värde. Som skäl för att trots allt lita på Palladius, anför Hallberg (s. 178) ett likartat uttalande som några år senare gjordes av norrmannen Absolon Pedersson Beyer (som heller aldrig varit på Island, så vitt man vet). Nu förhåller det sig dessutom så — vilket Hallberg inte talar om för läsaren — att denne norrman ingalunda kan betraktas som en oberoende källa, eftersom han var nära lierad med Peder Palladius och t. o. m. hörde till dennes hushåll i Köpenhamn under tiden 1544–1549. (Jfr Francis Bull: *Norges Litteratur fra reformasjonen til 1814,* Oslo 1958, s. 34.) Allt talar således för att han hämtat sin visdom just från Palladius eller från samma lösa rykte. Ett viktigt skäl att misstro dessa uppgifter från Beyer–Palladius är att läs- och skrivkunnigheten i Norge–Danmark var så till den grad sällsynt, att även en ganska måttlig litterär verksamhet från islänningarnas sida kan ha framstått som höjden av märkvärdighet och därmed lätt blivit föremål för överdrivna rykten. Om det verkligen varit regel bland 1500-talets islänningar att lära barnen läsa och skriva, kan man med skäl fråga sig varför det inte finns några inhemska vittnesbörd om detta.

Vad Hallberg i sista hand faller tillbaka på är ett nationalromantiskt axiom som visserligen inte kan helt vederläggas men som heller inte kan stödjas med argument. I sådana fall har han en genomgående tendens att vältra bevisbördan över på den tvivlande. Varför skulle man inte ta Palladius och Beyer »på allvar», frågar han sig indignerat. Jovisst, men å andra sidan — varför i Herrans namn skulle man göra det? Och även om man nu gjorde det — varför skulle man tillmäta deras uttalanden bevisvärde vad gäller förhållanden *300 år tidigare*? Enligt Hallberg bör man låta övertyga sig med hjälp av tanken att »nog förefaller det sannolikt, att en sådan från den nordiska och internationella normen avvikande läs- och skrivkunnighet har en inhemsk tradition. Och då ligger det nära till hands (!) att erinra sig (!) den klassiska sagaskrivningens skede med dess intensiva litterära aktivitet». Det är kanske förlåtligt om man inte blir riktigt övertygad av sådana cirkelbevis.

I förbifarten anklagar mig Hallberg för att felaktigt ha hänvisat till Th. Damsgaard Olsen i *Norrøn Fortællekunst* för en uppgift att saga-skrivaren Erik Oddsson sannolikt

varit norrman och inte islänning. Och det är faktiskt sant att Damsgaard Olsen inte uttryckligen säger att Erik sannolikt var norrman. Men det är en konsekvens av hans resonemang. Nu vet Hallberg dessutom mycket väl att Damsgaard Olsen själv läst min uppsats i både manuskript och korrektur och följaktligen också accepterat hänvisningen till sin egen skrift. Varför då säga att uppgiften »får som ren gissning skrivas på Lönnroths konto» (H. s. 179)? Det rör sig i detta fall om en ren obetydlighet, men det är en obetydlighet som säger en del om kritikens illvilja.

Det efterföljande kapitlet, »Litteratur på beställning», är att betrakta som uppsatsens viktigaste avsnitt. Jag gör där ett försök att på grundval av ett ganska omfattande källmaterial dra generella slutsatser om de litterära produktionsförhållandena på det medeltida Island. Enligt Hallberg (H. s. 180) är mitt »huvudsyfte» att »göra den isländska sagalitteraturen som helhet till beställningsarbeten, skrivna i klostren av klerker». Detta är en grovt oriktig återgivning av vad jag säger. I själva verket räknar jag med att fyra olika huvudtyper av skrivare förekommit: 1) folk som skrivit helt på eget initiativ (huvudsakligen förmögna stormän, högt uppsatta präster etc.) 2) skrivare knutna till enskilda stormän, biskopsgårdarnas kanslier etc. 3) »privatpraktiserande» skrivare som mottagit uppdrag från olika håll, 4) munkar som utfört skrivuppdrag i klostren (gränsen mellan dessa kategorier är naturligtvis ofta flytande). Jag har således aldrig påstått att »sagalitteraturen som helhet» skulle ha tillkommit på klostren. Jag har inte ens påstått att klostren skulle ha spelat någon särskilt dominerande roll. Vad jag hävdat är däremot att beställningsinstitutionen är av central betydelse, att skrivarna ofta varit klerker som finansierats av stormännen, att olika former av team-work ofta förekommit, samt att samma person ofta befattat sig med såväl »världslig» som »klerikal» litteratur. Dessa slutsatser — som Hallberg inte bemöter — talar enligt min mening mot »tesen om de två kulturerna», åtminstone i dess mest onyanserade former. I själva verket är samarbetet mellan klerker och förmögna lekmän en viktig förutsättning för hela den litterära produktionen.

»Vissa exempel på att lekmän personligen har deltagit i skrivverksamheten, kan Lönnroth dock inte komma ifrån», skriver Hallberg (s. 179). Nej, det är så riktigt. Mina försök att komma ifrån saken har kanske inte heller varit fullt så energiska som min opponent vill göra gällande.

Som en »ren bortförklaring», en »reflektion utan minsta stöd i källorna», betecknar Hallberg (loc. cit.) mitt påpekande att isländska stormän i ett par fall synes ha sysslat med manuellt skrivarbete »som en from offergärning». Men källorna finns angivna i texten. I ena fallet gäller det ett graduale som illuminerats av stormannen Bjarni Ivarsson och sedan donerats till ett kloster med bifogad bön om att själamässor skulle läsas för donatorn och hans familj. I andra fallet gäller det ett missale som storbonden Dálkur Einarsson själv hade »gjort» och sedan skänkt till en kyrka. — Vad är det förresten som jag försöker »bortförklara» enligt Hallbergs mening? Jag har ju nämligen aldrig förnekat att det fanns skrivkunniga stormän. Däremot har jag sökt göra gällande att de mycket ofta anlitade skrivare.

Hallberg anklagar mig vidare för »förrädiska glidningar i tankegången» och »grumlighet» (loc. cit.), därför att jag inte gör någon principiell distinktion mellan författande av originalarbeten och avskrivarverksamhet (när det gäller avskrivning tycks Hallberg nämligen vara mer benägen att erkänna det berättigade i mina resonemang, fastän han inte kommit på tanken att göra ett sådant erkännande öppet). Men i själva verket är det ju fråga om en medveten och principiell vägran från min sida att acceptera en sådan distinktion vad gäller isländsk medeltidslitteratur. »Avskrivningen» av medeltida verk var ju nämligen ett skapande och högkvalificerat arbete, nästan lika högt ansett som själva »författandet» och reglerat av i stort sett samma slags sociala och ekonomiska faktorer. Ofta behandlade »avskrivarna» sina förlagor så fritt att de kan betraktas som »författare» i nästan samma grad som urtextens upphovsman (vilken ju i sin tur utnyttjade äldre traditioner). Allt detta har jag ju diskuterat i min uppsats, och jag är för övrigt ingalunda ensam om min principiella inställning. Den har bl. a. nyligen hävdats av Hans Bekker-Nielsen, som i sammanhanget passar på att ironisera en smula över »de litteraturhistorikere, som for enhver pris vil fastslaa sikre forfatternavne til

middelalderlige skrifter; i mange tilfælde er det afskriverens navn, som er blevet knyttet til værket, og ikke forfatterens» (*Norrøn Fortællekunst*, 1965, s. 16).

Vi kommer därmed fram till frågan om Snorre Sturlassons författarskap, diskuterat av mig i uppsatsens avslutande kapitel. Enligt Hallbergs referat (H. s. 180–183) är det min mening att såväl Snorre som hans brorson Sturla Tordsson skall »undanröjas» som egentliga författare. Fullt så radikal har jag dock inte varit. Däremot är det sant att jag i Ole Widdings efterföljd (jfr citatet ovan s. 180) uttalat starka tvivel på den av bl. a. Hallberg förfäktade uppfattningen att de ifrågavarande herrarna personligen författat allt som står i de sagor som traditionen tillskriver dem. Vad Snorre beträffar, har jag sammanställt en rad argument — såväl gamla som en del nya — för att snarast betrakta »hans» arbete som ett resultat av flera individers mödor. Må vara att Snorre själv kanske spelat den dominerande rollen — hur det än förhåller sig med detta, så förefaller uppkomsten av ett verk som *Heimskringla* att stämma väl in med det kulturmönster som jag tecknat i avsnittet »Litteratur på beställning»: förmögna stormän (som Snorre) *låter* sammanställa, nedskriva och författa sagor. I ett avslutande, mer skiss-artat resonemang söker jag tillämpa samma synsätt även på Sturla Tordsson.

Av Hallbergs framställning (H. s. 182) skulle man kunna tro att mina avslutande rader om Sturla Tordsson (bemötta av min opponent på ungefär dubbla utrymmet) utgjorde själva kärnpunkten i mitt resonemang. Vidare har han en genomgående tendens att förbigå mina starkaste argument för att i stället skjuta in sig på argument som jag inte tillmätt någon större betydelse. På några enstaka punkter lyckas han dock presentera relevanta invändningar. Det gäller t. ex. om de skäl som han framlägger för att Snorre mycket väl skulle ha *kunnat* vara ensam upphovsman till de litterära verk som tillskrivs honom, trots sin mångsidiga verksamhet som politiker. Bl. a. hänvisar Hallberg till Winston Churchill som ett modernt parallellfall. (H. s. 180.) Det kan visserligen sägas, att parallellen är en smula olycklig, eftersom Churchills författarskap ju faktiskt bygger på medverkan från flera håll och en tillgång på tekniska hjälpmedel som inte fanns på Snorres tid. Men ändå vill jag gärna ge Hallberg rätt på denna punkt — visst har Snorre *kunnat* skriva en hel del. Frågan är emellertid om han också har gjort det.

I samband med min diskussion av den s. k. Uppsala-Eddans uppgifter om Snorre gör Hallberg ett annat berättigat påpekande. Enligt min tolkning skulle denna uppgift endast innebära att Snorre författat den i Eddan ingående dikten *Háttatal*, däremot inte verkets övriga delar. Enligt Hallbergs tolkning behöver uppgiften dock inte utesluta att han personligen författat mer än så. Jag är numera beredd att ge Hallberg rätt på denna punkt. Det väsentliga är emellertid att uppgiften inte kan användas som bevis för att Snorre ensam utarbetat Eddan.

Hallberg förbigår med tystnad flertalet övriga källor som jag diskuterar i detta sammanhang, t. ex. uppgiften i AM 748 4° att Snorre »låtit sammanföra» de poetiska exemplen i *Skáldskaparmál*. Däremot refererar han med hån det av mig framförda argumentet att *Háttatal* och Eddans prosakommentar till denna dikt synes vara författade av två olika personer. Några motargument presteras inte — Hallberg nöjer sig med att »undra, om Lönnroth någonsin har gjort närmare bekantskap med *Háttatal* och dess kommentar». (H. s. 181.) Enligt honom är det nämligen uppenbart för varje läsare att dikt och kommentar måste ha författats av samma person.

I själva verket ger denna anmärkning läsaren skäl att undra hur mycket Hallberg själv vet om *Háttatal*. Den av mig nu framförda uppfattningen är ju nämligen inte min egen utan har från början framförts och utförligt motiverats av Theodor Möbius i hans grundliga undersökning av *Háttatal* — ett arbete som allmänt torde betraktas som det mest auktoritativa som skrivits i ämnet. I min uppsats har jag också uttryckligen hänvisat till Möbius — en hänvisning som Hallberg märkligt nog tycks ha förbisett. Ty det är ju föga sannolikt att han skulle ha velat beskylla Möbius för att inte ha läst *Háttatal*. En sådan beskyllning skulle onekligen ha framstått som en aning för grov.

Min diskussion av Snorres författarskap till *Heimskringla* behandlas av Hallberg med en ovilja som av någon anledning synes vara ännu någon grad starkare än när det gäller densammes författarskap till Eddan. Motargumenten är dock inte en bit bättre. Det enda av mina argument som han överhuvudtaget tar upp gäller tolkningen av

uttrycken »vi» och »jag» i *Heimskringla.* Enligt min mening skulle man kunna tolka »jag» som syftande på Snorre själv och »vi» som syftande på medarbetare. Denna tolkning kan förvisso diskuteras, men det räcker inte med att som Hallberg bara påpeka att »vi» ofta används omväxlande med »jag» för att syfta på en enskild — ty detta faktum har jag ju aldrig stuckit under stol med. Tvärtom *utgår* jag från att det kan synas självklart att tolka Heimskringlaprologens »vi» som liktydigt med »jag», eftersom denna användning är vanlig i norröna prologer (detta påpekande går Hallberg helt enkelt förbi för att få chans att presentera en exempelsamling som avser att göra ett förkrossande intryck på läsare som är obekanta med vad jag skrivit). När jag trots allt frångår den tolkning som i förstone synes mest naturlig, så beror det på att »vi» och »jag» används på olika sätt: det står t. ex. »vi skriver» men (i omedelbart följande mening) »jag *låter* skriva» (min kursivering).

Nu finns det visserligen läsarter enligt vilka »vi» på en del ställen synes komma till användning i samma mening som »jag», men det finns skäl att betrakta dessa läsarter som sekundära. Enligt Hallberg (s. 181) är det återigen fråga om en »bortförklaring» från min sida, men han talar inte heller nu om vad »bortförklaringen» består i. Min uppfattning om vilka läsarter som är primära, resp. sekundära vilar ju i detta fall på vad andra redan sagt om förhållandet mellan texterna.

Mitt resonemang om personliga pronomen utnämns av Hallberg till »det *enda* egna bidrag Lönnroth har att komma med i diskussionen om Snorres författarrätt till Heimskringla» (H. s. 181, Hallbergs kurs.). Han tillägger att detta är »genant, med tanke på de utomordentligt gedigna insatser som förut har gjorts på området». I sammanhanget ger han en eloge åt Konrad Maurer, »som för nära hundra år sedan med lärdom, skarpsinne och tysk grundlighet prövade argumenten för och emot Snorres författarskap».

Men i själva verket har jag ju gått igenom Maurers argument och de texter han utnyttjat samt därefter kommit till andra slutsatser. Härtill har jag också fogat egna iakttagelser. Den som gäller pronomina är ingalunda den enda eller ens den mest väsentliga — härvidlag gör sig alltså Hallberg återigen skyldig till oriktig återgivning av fakta. Bl. a. har jag påtalat en rad inkonsekvenser och motsägelser, såväl inom *Heimskringla* som i förhållandet *Heimskringla–Eddan* — inkonsekvenser och motsägelser av ett slag som synes mig vara svåra att förena med tanken på att en enda person författat alltihop. För den som a priori anser det vara ett brott att tycka något annat än Konrad Maurer framstår säkert vad jag säger som föga värdefullt. Men att jag hittat på ett och annat själv torde vara svårt att förneka. Onekligen hade det varit bättre för Hallbergs syften att *antingen* beskylla mig för att vara osjälvständig *eller* också anklaga mig för att inte ha följt Maurer i spåren tillräckligt noga. Men att slänga fram båda anklagelserna samtidigt förefaller att vara en smula för mycket av det goda!

Avslutningsvis skall om min lilla Snorre-studie framhållas, att den naturligtvis inte avser att vara uttömmande. Vad jag främst ville visa — och det anser jag mig ha lyckats med — är hur litet vi i själva verket vet om denne Snorre, bortsett från det uppenbara faktum att han var en framstående gynnare av isländsk litteratur med makt och förmåga att sätta andra i arbete med att samla och skriva ned berättelser och dikter. Det är denna hans egenskap av litterär patronus som jag haft anledning att intressera mig för, och det synes mig i detta sammanhang vara likgiltigt hur mycket eller litet han personligen bidrog med till de verk som nu går under hans namn. I den mån Hallberg genom fortsatta ordräkningar kan bevisa att Snorre faktiskt *har* satt sin personliga författarprägel på allt (eller åtminstone nästan allt) som tillskrives honom, så är det honom hjärtans väl unnat. Tyvärr tror jag dock att han inte kommer att lyckas. En del av hans egna språkundersökningar i förening med vissa som utförts av andra[1] synes nämligen ge ytterligare stöd åt antagandet att vi har att göra med flera skribenter (eller sagesmän) med skilda språkvanor, hopplöst intrasslade i vartannat. Jag skall här nöja mig med ett enda exempel, som synes vara mer talande än flertalet ordlistor som Hallberg kompilerat i sin jakt på isländska författare.

[1] Jag ber i sammanhanget att få tacka fil. mag. Torborg Lundell, Berkeley, vilken för min räkning utfört vissa studier av särskilt *Den prosaiska Eddans* ordförråd.

Bland de synonympar som Hallberg undersökt under denna sin jakt hör bl. a. *síðan* — *eptir þetta* (ungefärligen motsvarande nusvenskans »sedan» och »därefter»). Han har därvid kunnat konstatera (se tabell i *Arkiv* 1965 s. 135) att användningen av dessa synonymer varierar ganska avsevärt från den ena delen av *Heimskringla* till den andra. I Olaf Tryggvasons saga dominerar sålunda *síðan* fullständigt suveränt över *eptir þetta*, medan däremot de tre första sagorna i samlingsverket (Ynglingasagan plus sagorna om Halvdan Svarte och Harald Hårfager) uppvisar ett ca 25-procentigt inslag av *eptir Þetta* i förhållande till samtliga fall. Om vi sedan vänder oss till *Den prosaiska Eddan,* blir bilden ännu mer komplicerad. Här påträffar vi nämligen en tredje synonym, *Því næst* (*Þar næst*), som totalt dominerar över såväl *síðan* som *eptir þetta.* Även i detta fall är emellertid fluktuationerna avsevärda om vi jämför Eddans olika delar med varandra. Antalet fall av de ifrågavarande tre uttrycken i olika delar av *Heimskringla* resp. *Eddan* framgår av följande tabell:

Eddan	síðan	eptir þetta	því (þar) næst
Edda-prologen	1	2	0
Gylfaginning	1	1	19
Skáldskaparmál	0	5	6
Heimskringla			
De tre första sagorna	80	28	0
Olaf Tryggvasons saga	122	1	0

Dessa påfallande skillnader i språkbruket mellan de olika texterna torde få betecknas som ett ganska starkt indicium för att de inte alla utformats av samme man ensam. Men hur man än vill förklara sådana fluktuationer, så synes det mig omöjligt att som Hallberg *a priori* utesluta möjligheten av att någon annan än Snorre författat alltihop. Själva det faktum att fluktuationerna existerar blir nämligen för Hallberg ett bevis för att »växlingar i frekvensen av *síðan* och *eptir Þetta* ... kan inte tolkas som symptom på att skilda texter ha olika olika upphovsman»! (*Arkiv* 1965, s. 136.) Eller med andra ord: allt som talar för att den av P. Hallberg förfäktade meningen är oriktig måste det vara något fel på.

Om uppgifterna beträffande Snorres författarskap förtjänar att bemötas med viss skepsis, så gäller motsvarande (ehuru i kanske något mindre grad) också uppgifterna om hans brorson Sturla och dennes befattning med *Íslendinga saga* och *Hákonar saga.* Vad jag haft att säga om detta ämne på de sista sidorna i min uppsats är — som Hallberg riktigt påpekar — förvisso otillräckligt som bevis för att Sturla inte ensam författat de ifrågavarande verken. Men jag har heller inte avsett att lägga fram någon sådan bevisning — jag har nöjt mig med att anmäla skepsis. I sammanhanget anmärker Hallberg med rätta (s. 182) på en slarvig och alltför summarisk hänvisning till Jón Jóhannesson, vars textkritiska resultat beträffande *Sturlunga saga* synes mig medföra att uppgifterna om Sturlas författarskap inte kan betraktas som pålitliga. Emellertid försummade jag att klargöra att Jóhannesson själv inte dragit denna konsekvens av sin undersökning. Eftersom en detaljdiskussion av *Sturlunga* skulle ha sprängt ramen för min uppsats, borde jag nog snarast ha lämnat hela frågan därhän till ett annat tillfälle. Att jag inte gjorde så, utan föll för frestelsen att utslunga ännu en kättersk mening, kan förvisso betraktas som beklagligt. Men det ändrar inte det förhållandet, att min uppsats lyckats riva upp gärdet ganska ordentligt ändå.

Som framgått av det föregående, synes även Hallberg vara medveten om att så är fallet. Officiellt förkunnar han visserligen, att jag inte säger något som helst nytt av värde, att min kritik inte drabbar någon, att jag slår in öppna dörrar etc. Men hela hans sätt att skriva förråder att han i grund och botten hyser vissa misstankar om att min uppsats nödvändiggör en omprövning av idéer som av allt att döma är honom mycket kära.

3.

Jag beklagar om läsaren funnit det långrandigt att ta del av denna utförliga redogörelse för vad jag själv skrivit och vad Hallberg anfört emot det, men utförligheten har varit nödvändig för att ge en klar bild av min opponents tillvägagångssätt. Detta tillvägagångssätt torde kunna sammanfattas i fem huvudpunkter: 1) Mina syften och ambitioner förtiges eller tolkas på ett sådant sätt att de måste framstå som orimligt anspråksfulla. Vad jag själv sagt om min skuld till äldre forskning förbigås eller återges oriktigt. 2) Argumentationsläget framställs i för mig extra oförmånlig riktning: mina minst betydelsefulla argument presenteras som om det inte fanns några andra; mina förmodanden presenteras som om de vore kategoriska påståenden; mina tvivel på äldre forskares teser framställs som om jag åtagit mig att bevisa motsatsen. 3) I och för sig berättigade detaljanmärkningar uppförstoras till väldiga proportioner och framställes som om de inte bara vore förödande för mina teser utan också innebure grov moralisk oförsynthet från min sida. 4) I den mån jag befunnits ha rätt, förklaras mina synpunkter vara gamla, såvitt det går att finna någon äldre forskare som uttryckt en tanke vilken avlägset påminner om min egen. 5) Om inte heller detta går, förbigås det hela med tystnad.

Det torde vara lätt för läsaren att själv konstatera att samma tillvägagångssätt tillämpats vid behandlingen av mina övriga uppsatser. Sålunda hävdar Hallberg att själva huvudtesen i min uppsats om Olaf Tryggvasons saga har övertagits från tidigare forskning (jfr H. s. 158, 162). Men som Th. Damsgaard Olsen med rätta framhållit (*Norrøn Fortællekunst*, 1965, s. 51 f.) rör det sig tvärtom om en ny tolkning av sagans framväxt. Det torde också stå klart för var och en som läser uppsatsen var gränsen går mellan äldre uppfattning och mina egna bidrag. Min tolkning kan säkert kritiseras i fråga om detaljer, men huvudtesen kan knappast bestridas, och den har också accepterats som ett handboksfaktum i *Norrøn fortællekunst* (loc. cit.). Hallbergs ansträngningar att framhäva Halvdan Koht som egentlig upphovsman till en del av teorin (därför att också Koht poängterat Tröndelags betydelse som litterärt centrum!) förefaller med förlov sagt en smula forcerade (jfr H. s. 165).

Detsamma gäller hans försök att totalt underkänna mina studier i sagornas porträttkonst. (H. s. 166–175.) Givetvis kan man diskutera huruvida den medeltidslatinska litteraturen på detta område varit av så stor betydelse som jag velat göra gällande. Men *att* jag påvisat nya samband mellan de båda litteraturerna torde vara omöjligt att förneka. Också i detta fall avstår Hallberg helt enkelt från att låtsas om mina bästa argument och mest otvetydiga resultat: den rika exempelsamlingen med latinska resp. isländska personbeskrivningar, där samma slags retoriska mönster och samma kombinationer av egenskaper återkommer gång efter annan (jfr *APS* 27: 1–2, s. 87–97); den långa raden av yttre belägg för att latinska personbeskrivningar och teoretiska skrifter om människans natur varit kända på Island redan tidigt under den klassiska sagaskrivningens tid (*APS* 27: 1–2, s. 82 ff.; *Lychnos* 1963–1964 s. 34 f.); bevisen för den s. k. *Rauðulfs þáttr* (synbarligen en av de äldsta berättelserna i saga-stil) har influerats av klassisk fysiognomisk litteratur (*Lychnos* 1963–1964 s. 42 f.); påvisandet av de latinska källorna till ett par sådana fysiognomiska skrifter på isländska (*Lychnos* 1963–1964, s. 41 f., 51 f.). Tydligt är att Hallberg i dessa fall varken kunnat hitta på någon invändning eller finna någon som jag kan tänkas ha plagierat. Följaktligen tiger han.

Som jag mer utförligt hoppas kunna påvisa i *Arkiv för nordisk filologi* har Hallberg förfarit på detta sätt också med min textkritiska exkurs om *Trójumanna saga*. Här må det vara tillräckligt att omtala, att denna exkurs har prisats såsom varande *an interesting, original and stimulating study* av professor Frank Nelson, vars grundliga forskningar i *Trójumanna saga* starkt framhävdes av Hallberg under disputationen. Komplimangerna till professor Nelson har dock uteslutits ur den tryckta oppositionen. Beror det möjligen på, att Hallberg numera vet att Nelson inte delar hans negativa uppfattning om min exkurs?

Vad slutligen min engelska sammanfattning beträffar, så har den överhuvudtaget inte upptagits till särskild diskussion av Hallberg. Man tycker annars att detta skulle ha varit en ganska naturlig åtgärd, eftersom det först är i sammanfattningen som jag söker knyta ihop trådarna från de olika uppsatserna till ett slags preliminär syntes. (Jfr under-

titeln: *An Essay Based on Previous Studies*). Dessutom erbjuder ju sammanfattningen ett utmärkt tillfälle för läsaren att konstatera vad jag själv anser vara viktigt i mina uppsatser. Om Hallberg hade velat, kunde han rentav ha försökt reda ut hur mycket av denna sammanfattning som bjuder på nya resultat och synpunkter vilka *inte* kunnat raseras av hans många anmärkningar. Beklagligt nog har han inte velat göra någon sådan utredning, som kanske hade varit nyttig både för mig och andra.

Det räcker dock inte med att konstatera att Hallbergs kritik enbart tar fasta på det negativa. Som vi utförligt demonstrerat ovan, bygger den också på en vetenskaplig metodik som är tvivelaktig. Framför allt gäller det Hallbergs källkritiska principer, vilka icke överensstämmer med moderna krav. Sena och opålitliga källor betraktas som Guds ord såvida de inte direkt kan motbevisas (jfr ovan s. 183). Källor som kan förmodas vara direkt avhängiga av varandra åberopas som om de vore oberoende vittnesbörd (jfr ovan s. 183). När det gäller vissa älsklingsidéer — t. ex. Snorres författarskap till *Egils saga* — godtas utan vidare de mest uppenbara cirkelbevis (jfr ovan s. 187). De metodiska bristerna gäller kanske i särskilt hög grad den »filologiska» kritik som han utvecklat i *Arkiv för nordisk filologi* och som besvaras av mig i ett särskilt inlägg. Utmärkande för flera av hans »filologiska» resonemang är bl. a. att de genom kvantitet synes vilja ersätta vad som brister i metodisk kvalitet — finns det bara tusen belägg, spelar det ingen roll om allihop är tvivelaktiga. Sålunda har han som bevis för att begreppet *gæfa-gipta-hamingja* inte är av kristet ursprung åberopat en kolossal mängd senmedeltida belägg, som alla har den nackdelen att de inte säger oss ett enda dugg om ordens användning i de *äldsta* texterna (jfr *Arkiv* 81, s. 273).

Det skall likväl inte förnekas, att Hallberg också lyckats komma med en rad berättigade anmärkningar — särskilt vad gäller inadvertenser vid återgivning av isländska citat o. dyl. Här har min opponents eminenta kunskaper i isländska språket samt skrupulösa noggrannhet vad gäller detaljerna kunnat fira den ena triumfen efter den andra. Med rätta har han också rest invändningar mot överdrifter och retoriskt tillspetsade formuleringar i min framställning. Och i några fall har han t. o. m. övertygat mig om att jag har rejält fel på punkter av ej helt oväsentlig art (det gäller främst vissa alltför pressade texttolkningar i uppsatsen »Kroppen som själens spegel»). — Det ligger ju för övrigt i sakens natur, att ett arbete av denna räckvidd aldrig kan bli färdigt och fulländat. Jag har inte försökt skriva det slagets avhandling. Var och en av mina uppsatser avser visserligen att bjuda på något bestående nytt resultat, men därutöver är de också i hög grad att betrakta som diskussionsinlägg — förberedande stadier på väg mot en syntes som sannolikt aldrig kommer att bli slutgiltig. Där finns säkert fler fel att upptäcka även efter Hallbergs noggranna inventering.

Vad beträffar de ovan nämnda överdrifterna och ensidigheterna skriver Sigurður Nordal till mig i ett brev av den 30 juni 1965: »Naturligtvis er De (og *vil* være) ensidig. Udviklingen gaar gerne gennem afvekslende aktion og reaktion. Djærve paastande kan aldrig göra skade i det lange löb, skönt de kan virke vildledende paa svage sjæle i öjeblikket. Altsaa beklager jeg ikke, at De har fæstet blikket paa den fremmede rod, uden at tage videre hensyn til den jord, som den faldt i». — Dessa vänliga och sansade ord — som dock ingalunda utesluter kritik! — från den av mig på vissa punkter angripne stormästaren inom isländsk sagaforskning har i någon mån försonat mig med hans svenske lärjunges bristande tolerans.

Uppenbart är att Hallberg vill företräda en mer rigorös forskartyp, inriktad på att slutgiltigt och med oklanderlig akribi lösa någon mer begränsad uppgift. Jag hyser stor respekt för denna forskartyp, men jag anser inte att den är allena saliggörande. I likhet med Sigurður Nordal tror jag att det understundom är nödvändigt att göra övertramp för att komma vidare. Men alldeles bortsett från detta, kan jag inte tycka att Hallberg är någon särskilt god representant för sitt eget ideal. Ty vad tjänar det till att vara skrupulöst noggrann i alla detaljer, när ändå de grundläggande premisserna är tvivelaktiga, när metodiken är underhaltig och det problem man uppställt för sig inte har någon mening? Är det inte bättre då att göra ett och annat misstag men samtidigt nå resultat?

Jag skriver detta i en känsla av sympati för den Peter Hallberg som — trots sitt uppenbara raseri mot mig — säkert är en ärlig människa, övertygad om att han före-

träder Sanningen, Vetenskapens heliga låga med mera. Vore det inte dags att börja tänka om, innan debatten alldeles urartat?

Berkeley, California den 3 mars 1967
Lars Lönnroth

Förkortningar: Arkiv = Arkiv för nordisk filologi; APS = Acta Philologica Scandinavica; ESIS = European Sources of Icelandic Saga-Writing: An Essay Based on Previous Studies; H. = P. Hallbergs recension, *Samlaren 1965* s. 157–184; *Scripta = Scripta Islandica — Isländska Sällskapets Årsbok.*

Slutreplik till en respondent

Lars Lönnroths »Svar till min fakultetsopponent» är vävt av trenne inslag: en karakteristik av min personlighet och moraliska halt; ett försök till kritik av mina sagastudier; ett försök till försvar mot min opposition på hans avhandling. Av dessa inslag är det bara det sistnämnda, som har relevans för vår diskussion. Men eftersom det hos LL är så oupplösligt sammanfiltrat med de båda övriga, ämnar också jag för hans skull något beröra komplexet i dess helhet.

LL finner mig vara en illasinnad människa, som utsätter honom för personlig förföljelse av skumma motiv. Arg, bitter, hätsk och rasande sprider jag med oförtruten energi min kritik av hans arbete. Låt oss först se, hur det faktiskt ligger till med hans exempel på »all denna aktivitet» (178) från min sida.

Att Samlaren publicerar en fakultetsopposition, torde inte strida mot praxis i detta organ. Recensionen i Arkiv för nordisk filologi tillkom på särskild begäran av tidskriftens redaktör, numera avlidne professor Karl Gustav Ljunggren. Den upptar de mera rent filologiska momenten från min opposition och aviseras förresten redan i Samlaren (158). Också understreckaren i Svenska Dagbladet var beställd; att man där önskade en recension skriven just av fakultetsopponenten är inget unikt, varken för denna eller andra större tidningar i vårt land. Sedan bad man mig från Morgunblaðið i Reykjavik att få översätta och publicera samma artikel. Och vad skulle jag haft för skäl att motsätta mig det? Inlägget i Expressen slutligen, »Sagan om disputationen», var direkt förorsakat av Ivar Harries anmälan på samma plats av LL:s avhandling — eller rättare sagt av hans sammanfattande essä, det enda recensenten visade sig ha läst.

Såvitt man kan förstå, har min »aktivitet» i detta fall varit helt normal. Men har det aldrig fallit LL in, att hans egen hektiska PR-verksamhet kring disputationen kan ha bidragit lite till uppståndelsen? Var det inte rentav meningen? Om huvudpersonen själv dagen innan — på egen begäran — företar sig att kommentera evenemanget i Sveriges Radio, kan han väl inte vara totalt ointresserad av publicitet? Ifall den uppmärksamhet han frambesvurit sedan inte visar sig i allo smickrande, har han nog sig själv att skylla.

Men jag är icke blott illvillig och orättvis. Enligt LL, som vet vad han talar om, röjer min fakultetsopposition också min konstitutionella brist på verkligt vetenskaplig halt och anda. I föga beslöjade ordalag skisseras porträttet av en sannskyldig Wagner, en gnetig pedant och ordräknare, stendöv för suset från geniets vingslag i skyn.

Med oefterhärmlig nedlåtenhet apostroferar LL mina »eminenta kunskaper i isländska språket» (189). Av allt att döma finner han dem snarast en aning löjliga, passande min typ av perspektivlös filologisk småhandlare. Själv har jag hos honom inte dristat mig förutsätta eller begära mer än ett minimum av isländska språkkunskaper. Det är ju trots allt inte så oävet för en doktorand att någorlunda behärska det språk vars litteratur han studerar — särskilt då det som i LL:s fall till väsentlig del sker från rent filologiska utgångspunkter. Och ville han inte i egen person befatta sig med jordbundna småtterier som ord och grammatik, så bör det i hans närmaste omgivning ha funnits